

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Bakalářská práce

Východoevropská studia

Barbora Černá

Ruská menšina v Lotyšsku a její kultura

Russian Minority in Latvia and its Culture

Praha 2014

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Štoll, Ph.D.

Poděkování:

V první řadě bych chtěla poděkovat Mgr. Pavlu Štollovi, Ph.D. za vedení a podporu, kterou mi poskytl při vypracování této bakalářské práce, PhDr. Hanuši Nyklovi za poskytnutí cenných podkladů a PhDr. Marku Příhodovi, Ph.D. za vstřícnost.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 18. srpna 2014.

.....
Barbora Černá

Abstrakt (česky):

Tématem bakalářské práce „Ruská menšina v Lotyšsku a její kultura“ je proces formování tradiční ruské menšiny na lotyšském území. Hlavní část práce je věnována dvěma obdobím, která znamenala rozkvět ruské kultury – 1) období konce 19. století a začátku 20. století, 2) období nezávislé Lotyšské republiky (1918–1940). Cílem práce je představit důležité aspekty společenského a kulturního života ruské menšiny v kontextu mnohonárodnostní lotyšské společnosti do roku 1940.

Klíčová slova (česky):

Ruská menšina. Starověrci. Lotyšsko. Meziválečné Lotyšsko. Rusko. Pobaltí.

Abstract (in English):

The theme of the bachelor thesis "Russian minority in Latvia and its culture" is the process of shaping traditional Russian minority on Latvian territory. The main part is devoted to the two periods, which marked the blooming of Russian culture – 1) the late 19th century and early 20th century, 2) the period of the independent Republic of Latvia (1918–1940). The aim of the work is to introduce important aspects of social and cultural life of the Russian minority in context of multinational Latvian society until 1940.

Keywords (in English):

Russian minority. Old Believers. Latvia. Interwar Latvia. Russia. The Baltics.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 POČÁTKY RUSKÉHO OSÍDLENÍ.....	9
1.1 Období středověku.....	9
1.2 Začleňování lotyšského území do Ruského impéria.....	11
2 FORMOVÁNÍ TRADIČNÍ RUSKÉ MENŠINY.....	13
2.1 Starověrci.....	13
2.1.1 Církevní reformy patriarchy Nikona.....	13
2.1.2 Usídlování starověrců v Lotyšsku.....	15
2.2 Livonsko a Kuronsko.....	16
2.3 Latgalsko.....	19
2.4 Rozkvět ruské kultury.....	20
2.4.1 Ruské školy.....	22
2.5 Rusifikace.....	23
3 RUSKÁ MENŠINA V MEZIVÁLEČNÉM LOTYŠSKU.....	25
3.1 Lotyšská republika v letech 1918–1940.....	25
3.1.1 Vznik samostatného Lotyšska.....	25
3.1.2 Období parlamentní demokracie.....	27
3.1.3 Nástup autoritářského režimu.....	28
3.1.4 Konec nezávislosti.....	29
3.2 Ruská menšina a její kultura.....	30
3.2.1 Společenské organizace ruské menšiny.....	32
3.2.2 Vzdělávání.....	35
ZÁVĚR.....	37
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	41

ÚVOD

Problematika ruské menšiny v Lotyšsku je v současné době velice aktuální téma. Zejména po roce 1991 jde o problém, kterému se věnuje velká pozornost. Většina tohoto zájmu se však zaměřuje právě na současnost. Já jsem se však ve své práci rozhodla věnovat tomuto tématu z jiného pohledu. Předmětem mé práce se stala tzv. tradiční ruská menšina, její formování a postavení v Lotyšsku s důrazem na období 1) konce 19. a začátku 20. století, 2) nezávislé Lotyšské republiky. Obě tato období znamenala rozvoj společenského života a kultury ruské menšiny.

Jak jsem již uvedla, v současné době se soustřeďuje veškerý zájem o ruskou menšinu v Lotyšsku na vývoj po obsazení Lotyšska Sovětským svazem v červnu 1940, respektive po znovunastolení sovětského režimu v roce 1944, a jeho důsledky po vzniku nezávislého Lotyšska v roce 1991. Historickému vývoji je vždy věnována pouze část na začátku sloužící jako úvod do problematiky a většinou se omezuje na přehled důležitých historických událostí. Nejinak je tomu i v českém prostředí. Právě z tohoto důvodu jsem se rozhodla detailněji zpracovat jednotlivé prameny, které se během několika staletí spojily v početnou ruskou komunitu v Lotyšsku. Ve své práci se pokusím také o zpracování různých aspektů společenského života Rusů. Na základě výše zmíněných důvodů a vzhledem k rozsáhlosti tématu a rozsahu bakalářské práce jsem se rozhodla svůj výzkum ukončit zánikem lotyšské samostatnosti v roce 1940. Záměrně jsem se nevěnovala následnému vývoji, protože jde o téma velice komplikované a tudíž by bylo potřeba věnovat se mu samostatně. Navíc jde o problém, který je v současnosti v hlavním proudu zájmu.

Tato bakalářská práce je rozdělena do tří částí. První část pojednává o počátcích osídlování lotyšského území ruským obyvatelstvem až po proces začleňování Pobaltí do ruského území. Tato část je historickým úvodem, který má sloužit k lepšímu pochopení dalšího vývoje.

V druhé kapitole se věnuji formování tradiční ruské menšiny v Lotyšsku. Tento proces se započal již v polovině 17. století, když se zejména Latgalsko a Riga staly útočištěm početné skupiny starověrců prchajících z Ruska v důsledku reformy patriarchy Nikona. Právě starověrci se stali jádrem budoucí početné ruskojazyčné komunity v Lotyšsku. Díky samé podstatě svého vzniku, tedy důrazu na tradice, si starověrci zachovávali svou osobitou kulturu a život a nepodléhali vnějším vlivům. Druhá část této kapitoly je věnována rozdílnému vývoji v pobaltských guberniích a Latgalsku, které se stalo součástí Vitebské gubernie. Tyto nemalé

rozdíly měly zásadní vliv na další vývoj ruské menšiny v těchto oblastech během 19. století. Právě v této době se postavení Rusů v pobaltských guberniích výrazně mění. Ve 2. polovině 19. století dochází k aktivizaci ruské společnosti, která znamenala začátek rozkvětu ruské kultury v Pobaltí. Zároveň na konci 19. století dochází k významnému omezení výsadního postavení do té doby dominantního německého obyvatelstva, se kterým úzce souvisí problematika silné rusifikace tohoto území.

Třetí kapitola se zabývá obdobím nezávislosti Lotyšska a postavení ruské menšiny v rámci mnohonárodnostní lotyšské společnosti. Jelikož byl vývoj Lotyšské republiky od jejího komplikovaného vzniku až do hořkého konce v roce 1940 rozhodující i pro život ruské komunity v Lotyšsku, slouží právě první část této kapitoly k zasazení ruské menšiny do kontextu vývoje lotyšského státu. Druhá část je pak věnována ruské menšině a různým aspektům jejího společenského a kulturního života. Zvláštní pozornost je věnována oblasti vzdělávání menšin v samostatném Lotyšsku.

Vzhledem k tomu, že tento pohled na téma ruské menšiny není v hlavním poli zájmu, staly se pro mě hlavním pramenem internetové stránky *Русские Латвии*¹. Jde o projekt *Institutu ruského kulturního dědictví Lotyšska (Институт русского культурного наследия Латвии)*, jehož vedoucí osobností je historička Dr. Tatjana Feigmane. Web *Русские Латвии* se zabývá nejen historií, ale i současností ruské národnostní menšiny v Lotyšsku. Můžeme zde najít informace z různých oblastí, ať už jde o historii, kulturu, náboženství či ekonomiku. Autoři na těchto stránkách také zveřejňují některé monografie, sborníky a články zabývající se touto tematikou. Stránky jsou dostupné ve třech jazykových variantách – v ruštině, lotyštině a angličtině.

Při zpracovávání své práce jsem opírala zejména o monografii již výše zmíněné historičky Dr. Tatjany Feigmane *Русские в довоенной Латвии*², která je volně dostupná právě na webových stránkách *Русские Латвии*. Autorka ve své práci detailně zpracovala různé aspekty života ruské menšiny v meziválečném Lotyšsku a jejího postavení ve společnosti.

Dalšími důležitými zdroji k historii ruského osídlení se pro mě staly příspěvky ve sbornících³ s názvem *Русские в Латвии*. První sborník poprvé vyšel již v roce

---

¹ Dostupné z: <http://www.russkije.lv/>

² Feigmane 2000.

³ Viz Seznam použité literatury.

1933 v souvislosti se Dny ruské kultury, znovu byl vydán v roce 1992 doplněný o poznámky redaktora a jeden nový příspěvek.

Z české odborné literatury pro mě byla zásadním zdrojem informací k historii Pobaltí monografie⁴ docenta Luboše Švece *Dějiny pobaltských zemí*. V podkapitole věnované starověrcům jsem čerpala zejména z části knihy⁵ doktora Hanuše Nykla, která je věnována právě tomuto jevu ruské církve.

---

⁴ Švec 1996.

⁵ Nykl 2013.

1 POČÁTKY RUSKÉHO OSÍDLENÍ

1.1 OBDOBÍ STŘEDOVĚKU

Počátek osidlování území dnešního Lotyšska ruským obyvatelstvem primárně souvisel s rozvojem obchodu. „*V poslední třetině 1. tisíciletí n. l. procházely východním pobřežím Baltského moře a poté podle toku velkých řek vikingské válečné a obchodní výpravy*“⁶ směrem k Černému moři. Jedna z nejvýznamnějších obchodních cest vedla podél řeky Daugavy.⁷

Obchodní trasy spojovaly oblast Rigy také s ruskými knížectvími. Jedna cesta vedla po Daugavě do Polocku, Vitebsku a Smolensku, druhá podél řeky Gauji a Rižského zálivu spojovala Rigu se Pskovem a Novgorodem.⁸ V 11. a 12. století byly hlavní cesty k moři pod kontrolou ruských knížectví, která uvedla obyvatelstvo podél těchto obchodních tras do daňové závislosti.⁹ V té době se také na území Lotyšska nacházelo východoslovanské osídlení s pravoslavnými chrámy, které ale zmizely s příchodem německých řádových rytířů.¹⁰

Ve 13. století nastalo období christianizace lotyšských a estonských kmenů, které souviselo s působením řádů německých a mečových rytířů.¹¹ „*V historii Lotyšska se období od 13. století do roku 1561 nazývá dobou Livonského státu.*“¹² Podle záznamu v kronice¹³ byla roku 1210 podepsána první obchodní dohoda mezi obyvateli Rigy a polockým knížetem. Obchodní styky se nadále rozvíjely navzdory faktu, že se politické vztahy mezi německými řády a ruskými knížaty zhoršovaly.

Právě v souvislosti s rozvojem obchodu se na území dnešního Lotyšska usídlovali ruští kupci a později také ruští překladatelé.¹⁴ „*Obchodní dohoda mezi Rigou a Smolenskem z roku 1229 hovoří o tom, že němečtí kupci měli ve Smolensku své dvorce a kostel sv. Marie.*“¹⁵ Vzhledem k tomu, že obě strany chtěly mít stejné podmínky, vznikla i v Rize významná ruská

---

⁶ Švec 1996, str. 19.

⁷ Tamtéž, str. 19.

⁸ Zavarina 2003.

⁹ Pommer 1992.

¹⁰ Feigmane 2000, kap. Введение (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt1-entr.html>).

¹¹ Švec 1996, str. 23.

¹² Pommer 1992.

¹³ Autorem kroniky byl „*Henricus de Lettis, Jindřich z Lotyšska (okolo 1187 – po 1259), který ji sepsal v Rize v letech 1225–1227.*“ Švec 1996, str. 28.

¹⁴ Pommer 1992.

¹⁵ Tamtéž.

kolonie s vlastními dvorci a pravoslavným kostelem. Takovéto ruské kolonie byly zakládány i v dalších centrech Livonska podél obchodních cest. Jedním z nejvýznamnějších byl Wenden (dnešní Cēsis), který ležel na trase z Rigy do Pskova, kde sídlil velmistr Livonského řádu. Tyto osady se dále rozvíjely zejména ve 14. a 15. století. Podle historických záznamů se roku 1444 v Rize nacházel kostel sv. Mikuláše s konventem, u něhož byl také ruský hřbitov.¹⁶

V koloniích přebývali nejen ruští kupci na svých cestách, ale též osadníci, kteří se zde usídlovali natrvalo, a také ruské duchovenstvo. Avšak život v osadách se stával pořád více nebezpečným. Zvyšující se riziko souviselo se stále častějšími nájezdy Němců na příhraniční ruské oblasti a následnými odvetnými útoky Rusů. Situace se stala nejhorší po taženích Ivana III. do Livonska na přelomu 15. a 16. století, kdy došlo i k uvěznění ruských obchodníků.¹⁷

Roku 1514 byla uzavřena nová dohoda, která obnovovala obchod s Polockem, ležícím na území Polsko-litevského státu. Obchodní styky s Moskevským státem obnoveny nebyly. To svědčí o značném zostření politických vztahů mezi Livonskem a Moskvou.¹⁸

Na počátku 20. let 16. století se v Livonsku začala rozšiřovat luterská reformace. Riga přijala novou víru už v roce 1522.¹⁹ Tato skutečnost zasáhla i do života Rusů. „*Přivrženci reformace spálili ruské kostely v Rize, Revelu, Derptu a dalších městech.*“²⁰

V polovině 16. století se k Pobaltí obrátila pozornost cara Ivana IV. Po dobytí Kazaně se rozhodl zaútočit na Livonsko. Roku 1558 začala Livonská válka, která trvala dlouhých 24 let. Postupující carská armáda pustošila a ničila krajinu, kterou procházela. Vleklý konflikt vedl roku 1569 ke vzniku Lublinské unie, a tím ke spojení Polska a Litvy v jeden stát. Novému polskému králi Štěpánu Báthorymu se podařilo roku 1579 vytvořit velkou koalici Polska, Švédska, Dánska a Krymu. Moskevská Rus nemohla nadále čelit takové přesile a válka skončila v lednu 1582 mírem, který znamenal pro Moskevskou Rus porážku.²¹ „*Tato válka vyvolala v očích místního obyvatelstva nepřátelský pohled na Rusy, Lotyšů v Livonsku zůstala po válce pouze třetina.*“²²

---

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Švec 1996, str. 79.

²⁰ Pommer 1992. Revel je dnes Tallin a Derpt Tartu.

²¹ Švankmajer 2004, str. 41-42.

²² Pommer 1992.

Po Livonské válce se celé území dnešního Lotyšska stalo součástí Rzeczpospolity. Tento stav však nebyl trvalý. Již na počátku 17. století došlo k válečnému konfliktu mezi Polskem a Švédskem o nadvládu v Pobaltí. Tato válka nakonec skončila vítězstvím Švédska. Roku 1621 švédská armáda dobyla Rigu.²³ „*Altmarský mír z roku 1629 přiznal Švédsku zisk většiny Livonska (Vidzemska) včetně Rigy. Polsku zůstala východní část – Latgalsko (pol. Inflanty) a v lenním svazku kuronské vévodství.*“²⁴

Postavení Rusů se v jednotlivých částech lotyšského území různilo v závislosti na vzájemných politických vztazích Švédska, Polska a Moskevské Rusi. Švédové v Livonsku ničili vše ruské, dvorce i kostely v Rize a dalších livonských městech. To vedlo k naprosté likvidaci ruského osídlení na území spadajícím pod Švédsko²⁵ i k „*přerušení veškerých obchodních vztahů mezi livonskými a ruskými městy*“.²⁶

Po Livonské válce byly zpřetrhány také obchodní vztahy mezi Polskem a Moskevským státem v důsledku vzájemné nenávisti. Obchod pokračoval pouze s běloruskými městy, která byla součástí Rzeczpospolity. V Daugavpilsu, Jēkabpilsu a Ilūkste v té době žili Rusové hlásící se k uniatské církvi. V 17. století se oblasti Polska sousedící s Moskevským státem stávají útočištěm uprchlíků, zejména sympatizantů různých herezí – strigolnikové (*стригольники*) a judaizující (*жидовствующие*). Později tito uprchlíci splývají s novou vlnou náboženských běženců, se starověrci.²⁷

1.2 ZAČLEŇOVÁNÍ LOTYŠSKÉHO ÚZEMÍ DO RUSKÉHO IMPÉRIA

Po období Smuty nastoupila na ruský trůn nová dynastie Romanovců. V pořadí druhý car Alexej Michajlovič (1645–1676) navázal na předchozí pokusy ovládnout Pobaltí. Rusko využilo krize polského státu a rychlou ofenzivou 17. století ovládno značnou část polsko-litevského území. Ruská armáda obsadila Latgalsko a v roce 1656 se neúspěšně pokusila dobýt Rigu.²⁸ Tento pokus podmanění si části Pobaltí ale neměl dlouhého trvání.

Ke zlomu došlo až za vlády cara Petra I. Roku 1700 vstoupilo Rusko do Severní války. Cílem prvního tažení byla švédská pevnost Narva. Po první katastrofální porážce přistoupil car k reorganizaci armády a již na konci roku 1701 se začala ukazovat změna

---

²³ Švec 1996, str. 86-87.

²⁴ Tamtéž, str. 87.

²⁵ Pommer 1992.

²⁶ Feigmane 2000, kap. Введение (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt1-entr.html>).

²⁷ Pommer 1992.

²⁸ Švec 1996, str. 99-100.

v rozložení sil. Do roku 1705 bylo v rukou cara Estonsko, Livonsko (kromě Rigy) a část Kuronska.²⁹ „Převaha ruské armády po vítězství u Poltavy roku 1709 umožnila již v příštím roce obsadit dvě hlavní centra Pobaltí – Rigu a Tallinn. [...] Zisk baltského pobřeží od Vyborgu po Rigu stvrdil nystadský mír 10. září 1721.“³⁰ Situace v Pobaltí po rusko-švédské válce byla katastrofální. Vinou válečných tažení byla země zpustošena, hladomor a epidemie způsobily ohromný úbytek obyvatelstva.³¹

K dalším významným změnám na mapě Evropy došlo na konci 18. století v důsledku dělení Polska. Tato událost se významně dotkla i území dnešního Lotyšska, jelikož se roku 1772 stalo součástí Ruského impéria Latgalsko a roku 1795 i Kuronsko. Tím bylo celé lotyšské území pohlceno Ruskou říší na dalších více než sto let.

Po připojení Livonska, Latgalska a Kuronska k Ruskému impériu bylo toto území rozděleno na několik územních celků. S tím souvisel i rozdílný vývoj ruského osídlování těchto oblastí.

---

²⁹ Švankmajer 2004, str. 115-118.

³⁰ Švec 1996, str. 104.

³¹ Tamtéž, str. 104.

2 FORMOVÁNÍ TRADIČNÍ RUSKÉ MENŠINY

2.1 STAROVĚRCI

Starověrectví (*старообрядчество, староверие, древлеправославие*) je náboženský jev, který vznikl v důsledku církevních reforem patriarchy Nikona a rozkolu v ruské církvi v 50. – 60. letech 17. století. Následkem pronásledování odcházeli starověrci do příhraničních oblastí sousedních států, tedy i na lotyšské území, které bylo tou dobou součástí Polska. Příchod běženců byl ze strany Polska podporován hned z několika důvodů.³² V důsledku válek mezi Polskem, Švédskem a Ruskem byla tato oblast velice zpustošená. Situaci ještě zhoršily morové epidemie z let 1657, 1661 a 1710, které měly zdrcující dopad na populaci. Řešením byl příchod nových rolníků ze sousedních ruských oblastí, zejména starověrců.³³

První společenství starověrců začala vznikat v okolí Jēkabpilsu a Ilūkste záhy po církevní reformě v 50. a 60. letech 17. století. Největší skupina přicházela do oblastí bezprostředně sousedících s Ruskem, tedy do okolí Daugavpilsu, Rēzekne a Ludzy. Dalším centrem komunity se stala díky své výhodné poloze Riga. Nic na tom nezměnil ani fakt, že byla od roku 1710 součástí Ruska.³⁴

Starověrci se stali jádrem vznikající ruské menšiny v Lotyšsku a zejména ve 2. polovině 19. století a 1. polovině 20. století z jejich řad pocházely významné osobnosti kultury, obchodu i politiky. Jsou důležitou součástí ruské menšiny s několik staletí trvající tradicí. Dodnes je Pobaltí oblastí s početnou komunitou starověrců, která si do současnosti zachovala své odlišnosti a specifika.

2.1.1 Církevní reformy patriarchy Nikona

Po odmítnutí florentské unie z roku 1439, „*vyhlášením autokefality Ruské pravoslavné církve v roce 1448 a především získáním statutu patriarchátu v roce 1589 se ruská pravoslavná církev v hierarchii ostatních autokefálních církví symbolicky postavila na roveň starokřesťanským východním patriarchátům*“³⁵, a tím zaujala Moskevská Rus výjimečnou pozici ochránce pravoslaví.

---

³² Pommer 1992. Podpora spočívala v udělování různých privilegií, např. byli na tři roky osvobozeni od roboty a odvádění dávek panstvu (оброк).

³³ Zavarina 2003.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Nykl 2013, str. 183-184.

S nástupem dynastie Romanovců na carský trůn nadešel čas postupné stabilizace země po období Smuty. Zároveň vyvstala potřeba řešit duchovní krizi v ruské církvi. „*Od 30. let 17. století se formuje hnutí usilující o obnovu církve, tzv. bogoljubci (боголюбцы).*“ Zasadzovali se především o zvýšení mravní úrovně duchovenstva a kladli velký důraz zejména na náležitou podobu chrámových obřadů.³⁶ Vrcholem jejich vlivu bylo prosazení jednohlasých bohoslužeb a „*volba budoucího patriarchy Nikona metropolitou novgorodským*“.³⁷

Poté, co byl patriacha Nikon, vlastním jménem Nikita Minin (1605–1681), roku 1652 sněmem zvolen do úřadu, okamžitě začal realizovat změny v ruské církvi. Navázal na snahy bogoljubců o zvýšení mravnosti a zbožnosti Rusi.³⁸ Stále více upevňoval svou moc v církvi i vliv na světskou politiku. Brzy se začal zbavovat bývalých spojenců, bogoljubců, čímž ukončil jejich vliv a způsobil jejich konec.³⁹

Dalším velkým problémem ruské církve, který se rozhodl patriacha Nikon vyřešit, byla nejednotnost bohoslužebných textů. Potřeba revidovat církevní texty, sjednotit je a opravit chyby, nazrávala již delší dobu. Proces, který měl za úkol shromáždit a kriticky porovnat různé verze textů i obřadů, byl započat již za Nikonových předchůdců. Šlo však o velice složitý problém, který se Nikon rozhodl z mocenských důvodů vyřešit co nejrychleji.⁴⁰ Na sněmu v roce 1654 byly prosazeny změny obřadů a knih. Ještě před sněmem byl roku 1653 vydán oběžník, který nařizoval změnu způsobu křižování. Uspěchanost realizace reformy ve spojení s osobnostmi, které opravy prováděly, měla za následek pochybné výsledky a vlnu nevole. Patriacha se rozhodl s kritikou bojovat silou a přistoupil k exkomunikování příznivců starých obřadů.⁴¹

Avšak vliv patriarchy Nikona netrval dlouho. Brzy si zneprátelel bojary a přišel i o přízeň cara, čímž ztratil vliv na politiku. Roku 1658 se ještě pokusil situaci zvrátit, když

---

³⁶ Tamtéž, str. 185. „*Terčem jejich kritiky byla dobová praxe mnohohlasí (многогласие).* [...] *Dobová pravidla umožňovala paralelní čtení a zpěv až šesti textů zároveň.*“

³⁷ Tamtéž, str. 185.

³⁸ Tamtéž, str. 186. „*Na jeho popud byl omezen prodej alkoholu a byly zakázány nevázané světské zábavy.* [...] *Rus měla být také očištěna od zhoubných vlivů z nepravoslavných zemí; Nikon vystupoval proti západním oděvům, ženské kosmetice a dalším cizorodým prvkům.*“

³⁹ Tamtéž, str. 186.

⁴⁰ Tamtéž, str. 188. Celou situaci komplikovala odlišná podoba řeckých obřadů. K tomuto rozdílu došlo z důvodu existence dvou pravidel – starších studijských a mladších jeruzalémských. Řekové ve 12. a 13. století začali používat novější pravidla. I když byla tato pravidla v ruské církvi také postupně zaváděna, zachovaly se i prvky, které odrážely archaičtější podobu obřadu (např. způsob křižování).

⁴¹ Tamtéž, str. 189.

se veřejně zřekl vedení církve a odešel do ústraní. Tento jeho pokus nebyl úspěšný a poté již do politiky nezasahoval.⁴²

Další kroky, které neodvratně vedly ke schizmatu, inicioval sám car Alexej. „*V carově režii byl i přelomový sněm 1666–1667, který provedl exkomunikaci stoupenců starých obřadů, a fakticky tak rozkol v ruské církvi kodifikoval.*“⁴³

2.1.2 Usídlování starověrců v Lotyšsku

Starověrci začali odcházet z center Ruské říše záhy po začátku reformem. Roku 1666 byly na církevním sněmu reformy potvrzeny a starověrci, kteří se jim odmítli podříditi, byli vyloučeni z řad církve. Tím, že se starověrci obrátili proti oficiální církvi, se však zároveň obrátili i proti carské moci. V důsledku toho nastala vlna perzekucí, která vedla k útěku mnoha starověrců za hranice impéria.⁴⁴

Odpor starověrců vůči reformám byl pasivního rázu a vedl k jejich uzavřenosti. Podle nich svět upadl do hereze a vlády se ujal antikrist. Spásu viděli v útěku od antikrista a omezení veškerých kontaktů s vnějším světem, které znamenaly „*znesvěcení duše i těla*“.⁴⁵ Z důvodu své uzavřenosti se starověrci usazovali převážně na odlehlých místech.

Za vlády cara Petra I. došlo v důsledku reformem a válek k dalšímu zhoršení životních podmínek rolníků (tedy i starověrců), na něž byly uvalovány vysoké daně a povinnosti. Starověrci si právě Petra I. spojili s postavou antikrista, což umocnilo jejich přesvědčení o nutnosti útěku z jeho dosahu moci. Za vlády cara Petra I. došlo k velké vlně útěků starověrců i pravoslavných rolníků především do Latgalska a východního Kuronska.⁴⁶

Dalším centrem komunity starověrců se stala Riga, která byla od roku 1710 součástí Ruska. I když byla politika Petra I. oficiálně zaměřena proti starověrcům (existovala nařízení omezující jejich práva), fakticky nebyli pronásledováni a díky legalizaci svého postavení se mohli začít usídlovat i ve městech. Důležitým impulzem se stalo také nařízení Petra I. z roku 1711, které povolovalo ruským kupcům a rolníkům se usídlovat v Rize a dalších oblastech Livonska.⁴⁷

Ve 20. a 30. letech 19. století došlo k opětovným perzekucím starověrců, což mělo za následek novou vlnu odchodu starověrců do západních gubernií, ve kterých byli více

---

⁴² Tamtéž, str. 189-190

⁴³ Tamtéž, str. 190.

⁴⁴ Zavarina 2003.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž.

v bezpečí před carskými úřady. Uprchlíci často hledali útočiště u již usídlených starověrců, kteří je schovávali, pomáhali jim zorientovat se v novém prostředí a zařizovali jim falešné doklady. Tato solidarita s uprchlíky byla způsobena hlubokou tradicí starověrců navzájem si pomáhat v době pronásledování carskými úřady a oficiální církví.⁴⁸

Ekonomické změny přelomu 18. a 19. století měly za následek i změnu života starověrců v Rize. V důsledku rozvoje kapitalistických vztahů se starověrecké komunity začaly přeměňovat a vstupovat do ekonomiky. Na počátku 19. století dosáhla velkého významu *«Рижская федосеевская община»*, která díky svému velkému kapitálu postavila v Rize modlitebnu, nemocnici, chudobinec a školu. Bohatí starověrci začali zakládat průmyslové firmy a ze zisku podporovali další rozvoj komunity.⁴⁹

Během 1. poloviny 19. století došlo k ohromnému nárůstu počtu starověrců v Rize z 2 tisíc v roce 1817 na 9 tisíc v roce 1848. V roce 1826 žilo v Latgalsku 27 tisíc starověrců, z toho více než 17 tisíc žilo v Režickém újezdě a 8 tisíc v Dinaburském újezdě.⁵⁰ V roce 1850 žilo v Kuronsku 5 tisíc starověrců převážně v Ilukstském újezdu, Jakobštatu (nyní Jēkabpils) a Mítavě (nyní Jelgava).⁵¹

V první polovině 19. století mělo na počet starověrců v Lotyšsku vliv hned několik faktorů. V první řadě šlo o přesídlování starověrců z Kuronska do Pruska ve 40. letech, dále násilné obracení na pravoslaví zejména v Dinaburském újezdě (okolo 4 tisíc lidí) a také přechod části starověrců k Jedinověrecké církvi (*Единоверческая церковь*)⁵². Jedinověrectví bylo založeno na starých knihách a obřadech, ale organizačně podléhalo synodální církvi. Přestup starověrců k této církvi neměl masový charakter, byl hlavně výsledkem represí vlády cara Mikuláše I. a povětšinou měl pouze formální charakter.⁵³

2.2 LIVONSKO A KURONSKO

Petr I. po svém vítězství uznal dominantní postavení německobaltské šlechty a privilegia, která jim daroval, se stala právním základem značné autonomie livonské

---

⁴⁸ Тамтэж.

⁴⁹ Тамтэж.

⁵⁰ Режица byl do roku 1917 oficiální název pro nynější Rēzekne, Динабург byl dnešní Daugavpils.

⁵¹ Тамтэж.

⁵² Jedinověreckou církev můžeme zařadit jak ke starověrectví tak k Ruské pravoslavné církvi. Jedná se o pokus sjednocení těchto dvou proudů, který vznikl na konci 18. století. Za vlády cara Pavla I. byla formulována pravidla existence této církve. Od počátku byla synodální církvi vnímána jako přechodný stupeň k plnému sjednocení s oficiální církvi. Za vlády cara Mikuláše I. získalo jedinověřectví na síle, starověrci byly úřady nuceni přestupovat k této církvi. (Nykl 2013, str. 205-206)

⁵³ Zavarina 2003.

a estonské gubernie trávající téměř do konce 19. století.⁵⁴ V důsledku toho byl proces ruského osídlování této části Pobaltí pomalý.

Výjimku tvořila Riga, která se jako důležité centrum obchodu stávala také středem vznikající ruské menšiny. Do Rigy nepřicházeli pouze vojáci a úředníci, ale brzy se na předměstích začali usazovat i ruští kupci, řemeslníci, dělníci a také starověrci. V průběhu 2. poloviny 18. století došlo ke zvýšení počtu ruského obyvatelstva v Rize na 3,5 tisíce v roce 1797. Většina Rusů žila na Moskevském předměstí.⁵⁵

Postavení Rusů v oblastech ovládaných baltskými Němci bylo složité. Vládnoucí vrstvou byla německá šlechta, úředním jazykem němčina a integrovat se do německého prostředí bylo obtížné. Jejich postavení bylo de facto na úrovni menšiny.⁵⁶ Pro Rusy, stejně jako pro Lotyše, bylo nemožné proniknout do německých gild. Vzdělání bylo možné získat pouze v německých školách, a i když začali vznikat ruské školy, jejich prestiž byla nižší.⁵⁷

Ale navzdory všemu byl nový život v Pobaltí pro Rusy možností, jak zlepšit svou životní úroveň. Důležité pro ně bylo také, že až do vlády Pavla I. se na Rusy v pobaltských guberniích nevztahovala rekrutská povinnost.

První kroky k omezení výsadního postavení Němců v Pobaltí provedla carevna Kateřina II. V roce 1775 sloučila do té doby oddělenou správu Livonska a Estonska, čímž započala proces omezování autonomie pobaltských gubernií a přizpůsobování správy ostatním ruským guberniím. Kateřina II. „svou reformní aktivitou zasáhla do výsad vládnoucích místních elit“.⁵⁸ Roku 1783 zavedla ruský způsob správy zřízením guberniální správní komise. Významný byl také její zásah do systému obchodu, kdy zrušením Velké gildy v Rize otevřela obchod i neněmeckému obyvatelstvu.⁵⁹ Tyto reformy se však setkaly se značným odporem vládnoucí německé vrstvy, která se snažila zachovat si své výsadní postavení. Situace obyvatelstva v Pobaltí se zhoršila po roce 1784 v důsledku zavedení ruského způsobu zdanění rolníků, což vedlo k dalšímu navýšení již tak vysoké daňové zátěže a mělo za následek vzpoury, které musely být potlačeny armádou. Veškeré snahy Kateřiny II.

---

⁵⁴ Švec 1996, str. 104.

⁵⁵ Zavarina 2003.

⁵⁶ Feigmane 2000, kap. Введение (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt1-entr.html>).

⁵⁷ Pommer 1992.

⁵⁸ Švec 1996, str. 115. Šlo o „rozšíření hlasovacího práva na nematrikulované statkáře, zavedení voleb do městské samosprávy podle censu po ruském vzoru a přijímání neněmeckého obyvatelstva mezi měšťany, regulace postavení rolníků.“

⁵⁹ Tamtéž, str. 115.

o omezení moci baltských Němců byly ukončeny nástupem jejího syna Pavla I. na trůn, který „zrušil veškeré carevniny zásahy a obnovil autonomii pobaltských gubernií a předchozí systém“.⁶⁰

Na počátku 19. století se nevolnictví v pobaltských guberniích stalo neudržitelným, což vedlo k počátku agrární reformy. Zákony⁶¹, přijaté livonským a estonským sněmem v letech 1803 a 1804, měly za cíl zlepšit postavení nevolníků a omezit zvláště statkářů, reálně se ale situace příliš nezlepšila, protože byly polovičaté. Po Napoleonských válkách podepsal car Alexandr I. zákony⁶², které znamenaly zrušení nevolnictví v pobaltských guberniích (roku 1817 pro Kuronsko a roku 1819 pro Livonsko). Reforma však byla uskutečňována postupně, v Livonsku byla dokončena až v letech 1826–1827.⁶³

Zrušení nevolnictví v Pobaltí mělo za následek příliv ruských rolníků, kteří utíkali z ruského nevolnictví s vidinou lepších životních podmínek. Na síle tento proud uprchlíků nabíral zejména ve 20. a 30. letech 19. století.⁶⁴

Během 2. poloviny 19. století došlo k ohromnému navýšení ruské populace na lotyšském území. Příčin tohoto nárůstu bylo více. Jednou z nich bylo zrušení nevolnictví v Rusku v 60. letech 19. století a s tím související uvolnění pohybu obyvatelstva. Dalším důležitým aspektem byl výrazný ekonomický rozvoj Pobaltí. Díky rozkvětu průmyslu se stala zejména velká města cílem přicházejících ruských dělníků. Rostoucí význam průmyslu měl za následek také přesídlování obyvatelstva z lotyšského venkova za prací do měst.

Z výsledků prvního všeruského sčítání lidu, které proběhlo v roce 1897, můžeme zjistit první ucelené informace o počtu a rozmístění ruského obyvatelstva včetně údajů o starověrcích. Na území Lotyšska žilo v té době celkem 155 tisíc obyvatel, kteří udali jako svůj rodný jazyk ruštinu. V Livonské gubernii žilo 51 tisíc Rusů (6,8 % obyvatelstva), z toho více než 46 tisíc žilo ve městech, kde tvořili 15 % obyvatelstva. Z celkového počtu se 20 % hlásilo ke starověrectví. V Kuronské gubernii žilo celkem 25 tisíc Rusů (3,8 % obyvatelstva), z toho bylo 31,6 % starověrců. Nejpočetnější bylo ruské osídlení ve třech latgalských

---

⁶⁰ Tamtéž, str. 115.

⁶¹ „Livonský zákon zřizoval smíšené rolnicko-statkářské soudní instituce, výslovně zakazoval statkářům prodávat nevolníky bez půdy a zasahovat do výběru partnerů při sňatku poddaných, sedlákům pak zaručil dědičná práva a upřesnil poddanské povinnosti.“ (Tamtéž, str. 118)

⁶² Zákony o zrušení nevolnictví „zaručovaly rolníkům osobní svobodu, neumožňovaly jim však držbu půdy, která zůstala v rukou statkářů. Majitelé panství si podrželi soudní pravomoci nad rolníky. [...] Sněmy zrušily předchozí zákony z roku 1804, které umožňovaly dědičnou držbu rolnických hospodářství. [...] Přetrvávalo omezení pohybu a stěhování poddaných do měst nebo za hranice gubernie bylo dlouho vázáno na úřední povolení.“ (Tamtéž, str. 118)

⁶³ Tamtéž, str. 118.

⁶⁴ Zavarina 2003.

újezdech Vitebské gubernie, kde žilo 77 tisíc Rusů (15,5 % obyvatelstva), z toho 55 tisíc (13,4 % obyvatelstva) žilo na venkově a 22 tisíc ve městech (15 % obyvatelstva). Celkem tvořili Rusové 15,5 % obyvatelstva, ale ve městech to bylo 26 %. Ke starověrectví se hlásilo 60 % Rusů, na venkově to bylo dokonce 75 %.⁶⁵

2.3 LATGALSKO

Situace v Latgalsku byla odlišná od zbytku lotyšského území, až do roku 1772 bylo součástí Rzeczospolity.⁶⁶ Již před připojením k Ruskému impériu byla tato část Lotyšska častým útočištěm ruských rolníků. S vidinou větší svobody a lepšího života odcházeli právě do příhraničních oblastí Polska.⁶⁷ Ve 2. polovině 17. století se stalo také cílem prchajících ruských starověrců.

Do Latgalska však odcházeli i pravoslavní ruští rolníci, kteří se snažili vymanit z těžkého ruského nevolnictví. Z tohoto důvodu se toto území stávalo cílem ruských uprchlíků v průběhu celého 18. století, kdy tvořilo součást Polska. Důležitým důvodem, proč Rusové odcházeli právě do Latgalska, byla jeho blízkost. Většina běženců pocházela ze severozápadních ruských gubernií (zejména z Pskovské, Novgorodské, Smolenské a Vitebské gubernie). Přirozeně se tento masový úbytek obyvatelstva ruským úřadům a statkářům nelíbil. Z dobových pramenů se můžeme dozvědět o zabezpečování hranice proti útekům nevolníků a o snahách majitelů o navrácení uprchlíků zpět do Ruska. Polské nevolnictví sice nebylo lehčí než ruské, ale polští statkáři byli ochotni kvůli získání a udržení si pracovní síly poskytnout uprchlíkům některé výhody a dokonce nezřídka sami organizovali tyto útky.⁶⁸

Po připojení k Ruské říši se Latgalsko stalo nejdříve součástí Pskovské, poté Polocké a nakonec Vitebské gubernie, čímž byl jeho vývoj odlišný od vývoje v pobaltských guberniích.⁶⁹

Stejně jako v pobaltských guberniích i v Latgalsku došlo v 19. století k nárůstu ruského obyvatelstva. Tento nárůst byl však způsoben záměrnou politikou vládnoucích vrstev. Dvě polská povstání v letech 1831 a 1863 přiměla carské úřady k upevňování svého postavení

---

⁶⁵ Tamtéž. Údaje jsou převzaty z tabulky č. 2 „Численность русского населения Латвии по переписи 1897 г.“

⁶⁶ Feigmane 2000, kap. Введение (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt1-entr.html>).

⁶⁷ Zavarina 198, kap. Введение (Dostupné také z: http://www.russkije.lv/ru/pub/read/rnvl/rnvl_vvedenie.html).

⁶⁸ Zavarina 2003.

⁶⁹ Feigmane 2000, kap. Введение (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt1-entr.html>).

v severozápadní části impéria. Už ve 30. a 40. letech docházelo k opatřením, která si dávala za cíl posílení ruského obyvatelstva a pravoslaví.⁷⁰

Ve 2. polovině 19. století byl už proces rusifikace Latgalska úspěšnější. Majetek polských sedláků, kteří se zúčastnili povstání, byl po jeho potlačení vyvlastněn. Na části takto získané půdy se začali usazovat starověrci, kteří se při povstání postavili na stranu carské moci a přispěli k potlačení povstání. Starověrci za svou loajalitu také získali značné výhody – na několik let byly osvobozeni od veškerých poplatků a dalších povinností. V rámci posílení ruského osídlení byla zbylá zabavená půda prodávána ruským rolníkům přicházejícím zejména ze sousedních gubernií.⁷¹

Latgalsko zůstávalo i nadále převážně zemědělskou oblastí. V 60. letech došlo k rozvoji železnice, který znamenal rozkvět Daugavpilsu a Rēzekne, jimiž procházely důležité železniční trasy. To mělo za následek příchod dělnické vrstvy do těchto měst.

2.4 ROZKVĚT RUSKÉ KULTURY

Ve 2. polovině 19. století dochází ke změně postavení Rusů v Pobaltí. V 60. letech se v důsledku reformů začíná naplno rozvíjet národní uvědomění Rusů žijících v pobaltských guberniích, což přineslo rozvoj ruské kultury zejména v Rize. Důležitým impulzem byly také změny v sociální struktuře obyvatelstva, začala vznikat ruská inteligence a střední třída.⁷² V této době jsou zakládány ruské spolky, ruská gymnázia, začíná vycházet ruský tisk. Zejména od 80. let dochází k velkému přílivu ruského obyvatelstva v souvislosti s ohromným ekonomickým rozvojem Pobaltí, ale také s rusifikační politikou státu.⁷³

Centrem probouzející se ruské kultury se stala zejména Riga. Ve velké míře se začínaly zakládat místní ruské spolky a sdružení. U počátku nejednoho z nich stáli říšští starověrci. Také je důležité zmínit, že mnohé z těchto spolků fungovaly až do 1. světové války a některé svou činnost obnovily i v samostatném Lotyšsku.⁷⁴ „*Bohatý a rozmanitý společenský život byl jednou z pozoruhodných osobitostí pobaltských gubernií. Vzor pro samostatnou organizaci představovalo místní německé obyvatelstvo.*“⁷⁵

---

⁷⁰ Zavarina 2003. Mezi tato opatření patřila podpora osídlování volné půdy ruskými pravoslavnými rolníky.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Volkov 2006.

⁷³ Feigmane 2000, kap. Русское образование в независимой Латвии (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt3-1.html>).

⁷⁴ Volkov 2006.

⁷⁵ Feigmane 2000, kap. Русское образование в независимой Латвии (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt3-1.html>).

Z organizací sdružujících obchodníky a řemeslníky byly nejvýznamnější *Николаевское купеческое общество* (Nikolajevské sdružení obchodníků), *Русская рижская ремесленная артель* (Ruské rižské řemeslné družstvo), či *Вспомогательное общество русских приказчиков* (Pomocné sdružení ruských obchodníků). Cílem těchto spolků bylo získávání kapitálu a jeho investování do rozvoje ruské společnosti. Právě z těchto prostředků byla financována výstavba nemocnic, škol, knihoven, ale také vzdělávací kurzy pro obchodníky.⁷⁶

Co se týče kultury, byly založeny hudební spolky *Баян* a *Ладо*, vznikl literárně zaměřený *Русский литературный кружок* (Ruský literární kroužek) a také *Русский клуб* (Ruský klub), který sdružoval obyvatele Rigy se zájmem o ruskou kulturu. V roce 1869 vychází první číslo novin *Рижский вестник* (Rižský věstník).⁷⁷ Roku 1883 bylo založeno Ruské divadlo v Rize, jehož význam pro kulturní život nejen Rusů v Rize dosáhl vrcholu na začátku 20. století poté, co byla roku 1902 otevřena nová divadelní budova.⁷⁸

Důležitým místem kulturního a společenského života ruské menšiny v Rize se stal ruský společenský dům *Улей* (Úl), který byl otevřen v roce 1882. Tuto budovu využívali pro svou činnost některé spolky, např. *Русский клуб*, ale také ruské divadlo.

V roce 1888 vznikla organizace *Общество русских врачей* (Společnost ruských doktorů), která poskytovala lékařskou pomoc potřebným. O rok později společnost otevřela sanatorium, kde nejchudší pacienti mohli dostat lékařskou pomoc i léky bezplatně.⁷⁹

Na počátku 20. století byla Riga moderním a prosperujícím městem s bohatým kulturním i politickým životem. V roce 1901 obyvatelé Rigy velkolepě oslavovali 700 let od založení města. Roku 1913 žilo v Rize už asi 100 tisíc Rusů, kteří se výraznou měrou podíleli na veškerých aspektech života města, pracovali ve všech sférách ekonomiky, podíleli se na správě města. V této době také začalo postupně docházet ke změnám v postoji ruské komunity k carské vládě. Ruská inteligence začala odlišovat své zájmy od zájmů státu. Rusové se začali pokládat za jednu z mnoha národností Lotyšska a dávat důraz na potřeby a požadavky místního ruského obyvatelstva.⁸⁰

---

⁷⁶ Volkov 2006.

⁷⁷ Feigmane 2000, kap. Русские общества и их роль в сохранении национальной самобытности (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt2-1.html>).

⁷⁸ Feigmane 2000, кап. Общества поддержки русского театрального дела (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt2-4.html#teat>).

⁷⁹ Volkov 2006.

⁸⁰ Volkov 1999.

Tento zlatý věk však skončil první světovou válkou poté, co se roku 1915 Riga ocitla v bezprostřední blízkosti fronty.

2.4.1 Ruské školy

S rozvojem kultury je spojena i oblast vzdělávání, která byla v Pobaltí historicky velice důležitá. Roku 1809 byla zavedena povinná školní docházka, což vedlo ke značnému zvýšení úrovně gramotnosti obyvatelstva. Lotyši a Estonci patřili k nejvzdělanějším národům impéria, negramotnost činila pouhých 5–7 %.⁸¹ Situace v rámci ruské menšiny byla ovšem složitější. Na konci 19. století měli nejvyšší úroveň gramotnosti muži hlásící se k pravoslaví – až 70 %. Oproti tomu mezi starověrci byla situace velice špatná – muži byli gramotní v pouhých 25 % případech a gramotných žen bylo jen 8 %.⁸²

Vývoj ruského školství v Lotyšsku byl komplikovaný hned z několika důvodů. Značná část území byla téměř do konce 19. století pod silným německým vlivem, což znamenalo, že hlavním jazykem byla němčina a také školy byly německé. Význam ruského jazyka začal narůstat až ve druhé polovině století a dominantní postavení získal teprve v souvislosti s rusifikací.

První a na dlouhou dobu i jedinou ruskou školou se stalo újezdni učiliště⁸³, které nechala založit na konci roku 1788 carevna Kateřina II. Tato škola byla přístupná nejen dětem bohatých, většina žáků pocházela z rodin řemeslníků, měšťanů či zahradníků. Při napoleonských válkách byla škola, stejně jako celé Moskevské předměstí Rigy, zničena. Nová budova byla otevřena v roce 1821, ale celkový význam učiliště značně upadal. Z důvodu nižší prestiže ruského jazyka často docházelo k poněmčování ruských bohatších rodin.⁸⁴

Během 1. poloviny 19. století se začínají objevovat první pokusy o posílení role ruštiny v Pobaltí. Tyto snahy však ještě nebyly úspěšné. Situace se začala pomalu měnit až v 60. letech 19. století. Úroveň vzdělanosti Rusů byla v té době velice nízká. Většina ruských obyvatel Lotyšska byla z chudých poměrů a bohatší Rusové posílali své děti výhradně do německých škol.⁸⁵

---

⁸¹ Švec 1996, str. 131.

⁸² Volkov 1999.

⁸³ Podle jména panovnice byla škola nazvána «*Екатерининское училище*». Škola byla otevřena 7. února 1789. (Gurin 2010)

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Feigmane 2000, kap. Русское образование в независимой Латвии (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt3-1.html>).

V 60. letech 19. století začíná sílit národní probuzení Rusů žijících v Pobaltí. Výsledkem bylo založení dvou gymnázií v Rize roku 1868 – *Александровская мужская гимназия* (Alexandrovské mužské gymnázium) a *Ломоносовская женская гимназия* (Lomonosovské ženské gymnázium).⁸⁶

První univerzitou v Lotyšsku se stal *Рижский технический университет* (Rižská technická univerzita), který byl založen roku 1862, ovšem až do roku 1896 byla na této škole vyučovacím jazykem němčina.

Velký rozvoj ruského školství v Pobaltí je spojen s rusifikací v 80. a 90. let 19. století. Ruština se tehdy stala jediným vyučovacím jazykem na školách všech úrovní. Silná rusifikace pokračovala až do roku 1905. Teprve poté byla v omezené míře povolena výuka i v jiných jazycích.⁸⁷

2.5 RUSIFIKACE

Rozvíjející se národní hnutí pobaltských národů zastavila silná rusifikace za vlády cara Alexandra III. K rusifikaci přistoupila carská moc jako ke způsobu řešení sporů mezi vládnoucími pobaltskými barony a nacionálně zaměřenými mladolotyši. V letech 1882–1883 podnikl senátor Nikolaj A. Manasein inspekční cestu do Livonska a po svém návratu navrhl rusifikaci jako nejlepší způsob vyřešení nacionálních problémů. Rusifikace a unifikace měly podle vlády vést k těsnějšímu sepětí okrajových oblastí s říší a Lotyšse a Estonce „zachránit“ před nebezpečím germanizace.⁸⁸

První kroky k rusifikaci Pobaltí provedl už car Alexandr II., když „zavedl ruštinu jako úřední jazyk státních úřadů v Pobaltí a zrušením úřadu generálního gubernátora eliminoval zvláštní postavení pobaltských gubernií.“⁸⁹ V 80. letech se ruština postupně stala jedinou řečí soudů, státních a stavovských úřadů i městské samosprávy. V rámci unifikace byly zrušeny některé zastaralé stavovské instituce a provedena částečná reforma soudního systému. Na pozice soudců nastoupili ruští úředníci. Významnou měrou zasáhla rusifikace do základního i středního školství (jak zemského, tak i soukromého). Rižská polytechnika si sice na rozdíl od univerzity v Tartu zachovala autonomii, ale i zde byla od roku 1892 ruština

---

⁸⁶ Tamtéž. Zajímavostí je, že se na Alexandrovském gymnáziu učila také lotyština, i když pouze jako volitelný předmět.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Švec 1996, str. 130.

⁸⁹ Tamtéž, str. 130.

vyučovacím jazykem. Také zesílily konfesionální tlaky na obyvatelstvo, které však nebyly příliš úspěšné.⁹⁰

Tvrdá rusifikace, která trvala až do roku 1905, sice zabránila dalšímu postupu germanizace Pobaltí, ale zároveň znamenala těžkou ránu pro národní hnutí Lotyšů a Estonců, jejichž aktivity byly značně utlumeny. Dalším aspektem bylo zhoršení vztahu pobaltských národů k Rusku a carské moci. Díky tomu, že do té doby byla hlavním protivníkem veškerých národních snah vládnoucí německá vrstva, zůstával do nástupu rusifikace pohled na ruské úředníky, zastupující carskou, moc poměrně pozitivní.

---

⁹⁰ Tamtéž, str. 130-131.

3 RUSKÁ MENŠINA V MEZIVÁLEČNÉM LOTYŠSKU

3.1 LOTYŠSKÁ REPUBLIKA V LETECH 1918–1940

3.1.1 Vznik samostatného Lotyšska

První světová válka zasáhla Pobaltí ničivou silou. „Po německé ofenzivě se na podzim 1915 fronta ustálila podél řeky Daugavy a přešla Lotyšů obývané Kurzemko, Zemgalsko a Vidzemsko. Z postižených oblastí uprchly tři pětiny obyvatelstva, ruská správa evakuovala zařízení průmyslových podniků i s odborným personálem do bezpečného vnitrozemí.“⁹¹

Výrazný zlom na cestě k samostatnosti přineslo zhroucení carského režimu únorovou revolucí roku 1917, které otevřelo cestu k politické aktivizaci Lotyšů a Estonců. Na rozdíl od Estonska Prozatímní vláda nechtěla povolit sjednocení lotyšských oblastí. Jedním z důvodů tohoto zamítavého postoje byla početná ruská menšina v Latgalsku, dalším byla sociální radikalizace. Situace se dále zkomplikovala po prolomení fronty německou armádou v září 1917. V průběhu revoluce se bolševické sověty chopily moci i v Pobaltí. Největší podporu získali bolševici v Lotyšsku, což vedlo v prosinci 1917 k proklamaci oficiální vlády sovětů v Lotyšsku, autonomní součásti sovětského Ruska.⁹²

Bolševická revoluce v Rusku přiměla lotyšskou a estonskou politickou reprezentaci pokusit se realizovat úplné odtržení Pobaltí od Ruska. V dodatku k Brestlitevskému míru z 27. srpna 1918 vítězné Německo přinutilo Rusko vzdát se vlivu v Pobaltí. V dubnu 1918 se v Rize konal sněm baltských Němců, který požadoval spojení pobaltských gubernií v jeden nezávislý stát, který by byl silně spjat s Německem. V době německé okupace sílily požadavky Lotyšů na samostatnost formulované *Demokratickým blokem*. Druhým představitelem těchto snah byla *Lotyšská prozatímní vláda*, která se před okupací přesunula do Petrohradu. Po porážce Německa hned 18. listopadu 1918 *Lotyšská národní rada* vyhlásila nezávislou Lotyšskou republiku. Nejvyšším orgánem se stala Lotyšská národní rada, která přechodně suplovala roli parlamentu, a 20 % míst bylo vyhrazeno pro zástupce menšin. Prvním předsedou vlády se stal Kārlis Ulmanis, představitel nejsilnější strany *Svazu zemědělců*.⁹³

Situace v Pobaltí však byla i po vyhlášení nezávislých států nadále komplikovaná a nepřehledná. Boje probíhaly ještě další dva roky, protože se Německo, Rusko a částečně

---

⁹¹ Švec 1996, str. 156.

⁹² Tamtéž, str. 157.

⁹³ Tamtéž, str. 158, 160-161.

i Polsko pokoušely znovu získat vliv v Pobaltí. Sověti záhy po porážce Německa využili nastalou situaci k anulování Brestlitevského míru a pokusili se znovu ovládnout Pobaltí. Na počátku ledna 1919 vstoupily pluky lotyšských střelců do Rigy a o několik dní později obsadily Jelgavu. Lotyšská vláda se musela uchýlit do Liepāji. V bývalých oblastech ruské říše i nadále setrvala německá armáda, která měla na pokyn Dohody bránit dalšímu postupu Rudé armády.⁹⁴

Na obsazeném území vznikaly pod vedením komunistických vlád sovětské republiky. Bolševické vlády začaly realizovat ekonomické změny a naplno se také rozjel revoluční teror, kterému jen v Lotyšsku padlo za oběť kolem 5 tisíc osob. Válečný komunismus vedl k hladu a epidemiím tyfu a dalších nemocí. Tato situace vedla k rychlé ztrátě podpory vlády ze strany obyvatelstva. Lotyšská vláda se rozhodla situaci řešit spojenectvím s baltskými Němci. Na jaře 1919 přešly společné síly do protiútoky, který vedl k obsazení celého Kuronska a Rigy a posunutí fronty do Vidzemska.

Německo-lotyšská spolupráce ale kvůli rozdílným pohledům na budoucnost Lotyšska neměla dlouhého trvání. Už v dubnu došlo v Liepāji ke svržení Ulmanisovy vlády německými jednotkami. Důvodem bylo, že Lotyšská vláda nesouhlasila s německými požadavky na poválečnou německou kolonizaci a s vytvořením jednotného baltského státu složeného z třech bývalých pobaltských gubernií. Vztahy také zhoršil bílý německý teror, který ve vyčerpané Rize nahradil předchozí rudý teror. Na zjevný pokus Němců obnovit a upevnit v Pobaltí svou moc reagovala Nejvyšší rada Spojenců příkazem německé armádě opustit Pobaltí. Na tento příkaz však Goltzova armáda nereagovala a v červnu 1919 tak došlo k rozhodující bitvě u Cēsisu. Vítězství lotyšsko-estonských vojsk znamenalo potvrzení existence nezávislých států. Na začátku července německé jednotky opustily Lotyšsko. 6. července vstoupily lotyšské jednotky do Rigy. O několik dní později sestavil Kārlis Ulmanis novou lotyšskou vládu, ve které zasedali i tři zástupci baltských Němců.⁹⁵

Německý generál Goltz se však stále nechtěl vzdát touhy obnovit německou moc nad Pobaltím. To vedlo k jeho spojenectví s ruskou bělogvardějskou armádou pod velením knížete A. Lievena, později plukovníka P. Bermond-Avalova. *„Dohodou z 6. října přešlo více než 30 000 německých dobrovolníků do ruské armády, která tak dosáhla počtu 51 000 mužů. Místo Lievenova plánu protibolševického tažení přes Daugavpils a Pskov se Bermond-Avalov nechal zlákat německou vidinou obsazení Rigy.“*⁹⁶ Lotyšské armádě se však

---

⁹⁴ Tamtéž, s. 162.

⁹⁵ Tamtéž, s. 162-167.

⁹⁶ Tamtéž, s. 168.

za pomoci Estonců a Britů podařilo útok německo-ruských jednotek odrazit. Do konce listopadu vytlačila vojsko z lotyšského území. Tak skončil poslední pokus o obnovení Německé nadvlády. Část převážně mladší generace baltských Němců odešla po porážce do Německa.⁹⁷

Na začátku roku 1920 se lotyšské armádě ve spolupráci s polskou armádou podařilo vytlačit poslední oddíly Rudé armády z Latgalska.⁹⁸

3.1.2 Období parlamentní demokracie

Vinou války bylo lotyšské území naprosto zdevastované z ekonomického i demografického hlediska. Většina předválečného průmyslu byla evakuována před postupující frontou, zbytky byly zničeny během bojů. Zemědělství, které bylo postiženo rekvizicemi, na tom nebylo o mnoho lépe. Ekonomické problémy ještě prohlubovala ztráta ruského odbytiště po revoluci. To vedlo k přeorientování všech pobaltských států na zemědělskou produkci, kterou mohli vyvážet na západ, hlavně do Velké Británie a Německa.⁹⁹

V důsledku evakuace a bojů došlo k ohromnému úbytku obyvatelstva. Před válkou žilo v Rize půl milionu lidí, ale v roce 1920 to bylo pouhých 185 tisíc. Počet obyvatel po válce začal rychle narůstat a během několika let dosáhl 337 tisíc.¹⁰⁰

Meziválečné období se stalo dobou rozkvětu všech oblastí kultury pobaltských národů. Značná pozornost byla věnována školství. Roku 1919 byla založena Řižská univerzita. Vedle ní existovala v Rize ještě německá soukromá vysoká škola. O významu vzdělanosti svědčí to, že v počtu vydávaných knih a periodik patřilo Lotyšsko k evropské špičce.¹⁰¹

Všechny pobaltské státy vybudovaly své státní systémy na základě široké parlamentní demokracie. Lotyšská ústava byla přijata roku 1922 a dávala široké pravomoci stočlennému parlamentu. Těžiště moci měly v rukou politické strany. Na rozdíl od Estonska byla v Lotyšsku ústavou zakotvena funkce prezidenta. Byl volen parlamentem na tři roky, zastával převážně reprezentativní funkce, ale mohl vydávat i nouzová nařízení a byl vrchním velitelem

---

⁹⁷ Tamtéž, s. 167-168.

⁹⁸ Tamtéž, s. 168.

⁹⁹ Tamtéž, s. 174-175.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 174.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 176-177.

armády. Dále ústava zaručovala občanům právo vyjádřit se k důležitým otázkám v referendu.¹⁰²

3.1.3 Nástup autoritářského režimu

Ústavy všech tří republik nestanovily procentuální hranici pro vstup politických stran do parlamentu. To mělo za následek obrovskou roztržičnost parlamentů, která vedla k nestabilitě koaličních vlád a tedy i k neschopnosti řešit naléhavé úkoly. Časté korupční aféry, prosazování stranických zájmů na úkor státu a politizace běžných legislativních záležitostí vedly ke stále větší nedůvěře obyvatel k parlamentnímu systému. Hospodářská krize vedla k zostření politické situace a stoupajícímu vlivu fašistických skupin.

V létě 1933 předložil Kārlis Ulmanis návrh na změny ústavy a posílení výkonné moci, ale na jaře 1934 už bylo jasné, že tento návrh parlamentem neprojde. Ulmanis se proto rozhodl po vzoru Estonska provést převrat. V březnu vyvolal *Svaz zemědělců* vládní krizi, jež vedla ke vzniku nové vlády, ve které měl Ulmanis velký vliv. K samotnému převratu došlo v noci z 15. na 16. května 1934 pod vedením Alfrēdse Bērziņše, pozdějšího ministra vnitra.¹⁰³ „*Ulmanis vyhlásil výjimečný stav a dal pozatýkat své odpůrce jak z řad fašistické pravice, tak především z řad sociálních demokratů. [...] Přebrot proběhl hladce a veřejnost, znechucená dosavadním parlamentarismem, jej přijala bez větších protestů. Ulmanis odůvodňoval puč jako záchranu před krizí parlamentarismu, hospodářskými potížemi a hrozící občanskou válkou.*“¹⁰⁴

„*Ulmanis zrušil politické strany, pozastavil činnost parlamentu a zavedl režim osobní moci na základě vůdcovského principu, odvozovaný z idealizované lotyšské historie.*“¹⁰⁵ Ve svých rukou soustředil veškerou moc, i když do roku 1936 byl formálně hlavou státu prezident Alberts Kviesis, který byl ještě zvolen parlamentem. Po vypršení jeho mandátu se funkce ujal sám. Opozice byla naprosto vyloučena z jakéhokoli vlivu na směřování státu. I když byli odpůrci režimu vězněni, zajímavým faktem zůstává, že v soudních procesech za ilegální činnost nebyl vynesen žádný rozsudek smrti.¹⁰⁶

Domácí ekonomika byla různými zásahy ze strany státu velice podporována a do značné míry i nacionalizovala. Stát oslabil ekonomické pozice zejména židovské

---

¹⁰² Tamtéž, s. 179.

¹⁰³ Tamtéž, s. 184, 186, 192-193.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 193.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 194.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 194.

a německé menšiny, které hrály v lotyšském hospodářství významnou roli. Také byl omezen vliv zahraničního kapitálu. Rozvoj zemědělství byl podpořen pozemkovou reformou a významným družstevním hnutím.¹⁰⁷

3.1.4 Konec nezávislosti

Na konci 30. let 20. století došlo k celkovému zhoršení mezinárodní politické situace, jehož důsledky se výrazně dotkly i Pobaltí. Stále rostoucí vliv Německa byl hrozbou také pro pobaltské státy, které se na zhoršující se atmosféru rozhodly v létě 1938 reagovat společným vyhlášením neutrality. Touto striktní neutralitou se však distancovaly „*nejen od možné pomoci jinému napadenému státu, ale ovšem také od pomoci sobě samým.*“¹⁰⁸ Na začátku června 1939 se Lotyšsko a Estonsko rozhodly uzavřít s Německem smlouvu o neútočení. Obdobnou smlouvu již měly se Sovětským svazem.¹⁰⁹ Tyto smlouvy však v budoucnu neměly žádný význam.

Německo a Sovětský svaz uzavřely 23. srpna 1939 pakt, který „*znamenal pro existenci pobaltských států totéž co Mnichov pro Československo. [...] Obě totalitní velmoci si rozdělily celou východní Evropu na sféry vlivu. V tajném dodatku srpnové smlouvy připadla Litva do německé, Lotyšsko a Estonsko do sovětské. [...] Korekcí z 28. září se pod sovětskou kontrolu dostala i Litva.*“¹¹⁰ Tím byl osud pobaltských republik zpečetěn.

Po porážce Polska si Sovětský svaz nejdříve vynutil umístění svých posádek ve všech třech zemích a poté je donutil k podepsání smluv o vzájemné pomoci. Sovětský svaz se zavázal nevměšovat se do vnitřních záležitostí pobaltských států. Na podzim 1939 byly podepsány dohody o přemístění baltských Němců zpátky do Německa. Politické tlaky ze strany Sovětského svazu v průběhu zimy dočasně polevily. Na jaře 1940, po ukončení války s Finskem, se Sověti plně soustředili na dokončení svých plánů v Pobaltí. Na základě incidentů, které vyvolávali místní komunisté, začal Sovětský svaz stupňovat obviňování z protisovětských provokací.¹¹¹

Dne 16. června 1940 obdržela lotyšská vláda (stejně jako vlády Estonska a Litvy) ultimátum, které v bezvýhodné situaci okamžitě přijala. O měsíc později proběhly sovětské volby s povinnou účastí a volbou jediné kandidátky. Nový parlament, který vzešel z těchto

---

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 195.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 212.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 214.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 214.

¹¹¹ Tamtéž, s. 215-217.

voleb, 21. července vyhlásil zavedení sovětské moci a požádal o připojení k Sovětskému svazu. Dne 5. srpna 1940 se Lotyšsko stalo jednou ze svazových republik.¹¹²

Během jediného roku okupace prostoupila sovětizace všechny struktury života. Sovětský model byl uplatňován jak v hospodářství, tak v kultuře či školství. Došlo k utlumení hospodářství a poklesu životní úrovně. Stalinistický režim, který byl založený na absolutní moci a udržoval obyvatelstvo v permanentním strachu, vedl také k zavedení sovětské policejního systému. První vlna zatýkání a deportací nastala hned po začátku okupace a týkala se zejména vysokých úředníků a politických činitelů. V dalších vlnách se represe rozšířily na národní inteligenci a střední třídu. Zlikvidován byl i důstojnický sbor.¹¹³ „*Represe kulminovaly v posledním předválečném týdnu. [...] Cílem dlouho připravované akce bylo vyčistit pobaltský prostor od "protisovětských" sil a vytvořit bezpečné zázemí pro případ válečného konfliktu.*“¹¹⁴ Za jediný týden bylo 15 tisíc mužů, žen a dětí z Lotyšska uvězněno nebo deportováno. Terčem tohoto úderu se stala všechny sociální vrstvy obyvatelstva. V Lotyšsku se podle odhadů stalo 34 tisíc obyvatel oběťmi sovětských represí let 1940–1941.¹¹⁵

V rámci ruské menšiny v Lotyšsku můžeme najít tři různé postoje k sovětské okupaci. Prvním bylo absolutní odmítnutí bolševického režimu. Tento postoj byl typický pro inteligenci a duchovenstvo. Druhá část obyvatelstva byla pod vlivem klamně představy o Stalinově diktatuře, doufala v návrat politického systému podobného ruské monarchii. Třetí skupina obyvatelstva plně podporovala připojení k Sovětskému svazu. Mnozí místní Rusové se aktivně podíleli na upevňování sovětské moci, např. činností v bezpečnostních složkách. Represe se ale nevyhnuly ani ruské menšině. Mnoho významných představitelů veřejného života bylo uvězněno nebo popraveno.¹¹⁶

3.2 RUSKÁ MENŠINA A JEJÍ KULTURA

Samostatná Lotyšská republika byla vyhlášena 18. listopadu 1918 jako mnohonárodnostní stát, ve kterém menšiny tvořily jednu čtvrtinu obyvatelstva¹¹⁷. Národní rada vzápětí po vyhlášení samostatnosti řešila postavení národnostních menšin v novém státě.

---

¹¹² Tamtéž, s. 218, 220, 222.

¹¹³ Tamtéž, s. 224-226.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 226-227.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 227.

¹¹⁶ Volkov 1999.

¹¹⁷ Na základě sčítání lidu z roku 1920 byly nejpočetnějšími národnostními menšinami v Lotyšsku Rusové (7,82 %), Židé (4,99 %), Bělorusové (4,74 %), Němci (3,64 %) a Poláci (3,42 %). (Dribins 1996, str. 8.)

Menšinám byla zákonem garantována možnost volit si své představitele do orgánů parlamentu a podílet se na vládě i samosprávě. Další významné zákony upravovaly od roku 1920 systém vzdělávání národnostních menšin, jež se tak stal ve své struktuře autonomní.¹¹⁸ Díky těmto zákonům požívaly lotyšské menšiny v rámci Evropy nevídané kulturní autonomie.

Podle statistických údajů z roku 1920 žilo tehdy na lotyšském území 91 tisíc Rusů, kteří tvořili 7,8 % obyvatelstva. Jejich počet nadále narůstal a v roce 1935 ruská populace čítala už více než 206 tisíc a tvořila tak 10,5 % obyvatelstva. Tento nárůst byl do značné míry způsoben přílivem ruské emigrace ze Sovětského svazu. Svůj vliv však měla i vysoká porodnost v rámci ruské menšiny. Z ekonomického hlediska se drtivá většina Rusů (80 %) věnovala zemědělství, pouze 7 % bylo zaměstnáno v průmyslu a necelých 5 % se věnovalo obchodu. To souviselo s početnou ruskou komunitou rolníků v Latgalsku. Úroveň gramotnosti ruské menšiny byla podstatně nižší než u ostatních obyvatel Lotyšska. Podle údajů z roku 1920 umělo číst a psát 42 % mužů a pouhých 28 % žen.¹¹⁹ Tato průměrná čísla byla značně ovlivněna početnou ruskou menšinou v Latgalsku¹²⁰. Úroveň gramotnosti Rusů na území bývalých pobaltských gubernií byla vyšší.

Jak jsem se již zmínila výše, období samostatného Lotyšska znamenalo zlaté období pro národnostní menšiny žijící na jeho území. Díky zákonům, které zaručovaly menšinám vysokou míru kulturní autonomie, se rozvíjel i bohatý kulturní život ruské menšiny, jehož centrem se opět stala zejména Riga. Důležitým roli hybatele ruské meziválečné kultury hrála i ruská emigrace. Tvořilo zde mnoho ruských umělců, emigrantů i těch, kteří se v Lotyšsku narodili nebo zde získali umělecké vzdělání.

Ruské divadlo v Rize bylo založeno už v roce 1883 a před válkou získalo na velkém významu. Stalo se druhým městským divadlem po německém. Ale v roce 1915 byla jeho činnost kvůli válce ukončena. První kroky k obnovení činnosti ruského divadla se objevily už v roce 1919 v souvislosti se založením dvou společností – *Театрально-художественное общество* (Divadelně-umělecká společnost) a *Русское театральное общество* (Ruský divadelní spolek). Snažení přineslo úspěch až v roce 1921, kdy začal svou činnost *Театр Русской Драмы* (Divadlo ruského dramatu). Na činnosti se podíleli významní herci

---

¹¹⁸ Tamtéž, str. 7, 9.

¹¹⁹ Volkov 2009.

¹²⁰ Příčiny nízké gramotnosti ruské menšiny žijící v Latgalsku můžeme spatřit ve spojení hned několika faktorů. Jednak šlo o fakt, že Latgalsko bylo součástí Vitebské gubernie, což znamenalo celkově horší podmínky pro rozvoj gramotnosti. Svůj podíl na těchto výsledcích měla také skutečnost, že v Latgalsku žila velmi početná komunita starověrců. Díky jejich izolovanému způsobu života byla právě gramotnost této části ruské menšiny velice nízká.

a dramatici. Divadlo se ale potýkalo se značnými finančními problémy, proto bylo založeno *Общество гарантов русского театра* (Spolek ručitelů ruského divadla) a o několik let později i *Общество друзей русского театра* (Spolek přátel ruského divadla). *Русский театр* zůstal jediným ruským divadlem za hranicemi, které fungovalo bez přerušení.¹²¹

Meziválečné období samostatnosti znamenalo také rozkvět tisku v jazycích jednotlivých národnostních menšin a tedy i Rusů. Množství vydávaného tisku v ruštině v té době dosahovalo vysokého počtu. V průběhu 20. a 30. let vycházelo více než 150 ruskojazyčných novin a časopisů, většina však měla pouze krátkého trvání.¹²² Od roku 1934 byl veškerý tisk pod dohledem cenzury, ale naprostý konec svobodného tisku přišel až se sovětskou okupací v roce 1940, kdy byly veškeré noviny a časopisy zakázány.

Nejvýznamnějšími byly novinami *Сегодня*, které začaly vycházet už v roce 1919 a jejich činnost byla ukončena až v roce 1940. Jako jediné fungovaly po celé období nezávislosti. Tento deník si získal značnou popularitu nejen u Rusů, ale i u ostatních obyvatel Lotyšska. Od roku 1924 vycházelo i večerní vydání *Сегодня*. Podle Jurije Abyzova výjimečnost a popularita deníku *Сегодня* spočívala v jeho nadstranickosti a orientaci nejen na všechny kruhy ruskojazyčné komunity, ale celé mnohonárodnostní lotyšské společnosti. Do novin přispívali výrazné osobnosti ruského politického i kulturního života. Význam a kvalitu *Сегодня* potvrzují i kontakty s redakcemi pařížských ruských novin *Последние новости* a *Современные записки*. Vysokou úroveň si noviny zachovaly až do svého zániku po sovětské okupaci Lotyšska.¹²³

3.2.1 Společenské organizace ruské menšiny

Výrazným aspektem kulturního života ruské menšiny byla už před válkou činnost mnoha společenských organizací. Po první světové válce chtěla ruská menšina na tuto tradici navázat. Některé společnosti byly obnoveny, ale zejména vznikla celá řada nových. Centrem těchto aktivit se opět stala Riga, ale místní spolky vznikaly i v dalších městech s početnou ruskou komunitou. Většina společností měla kulturně-osvětový, dobročinný či odborný charakter. Nutnou podotknout, že jejich značná část sdružovala pouze úzký okruh lidí. Také nebylo výjimkou, že ti samí lidé byli zainteresováni ve větším počtu sdružení. Z toho

---

¹²¹ Feigmane 2000, kap. Общества поддержки русского театрального дела (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt2-4.html#teat>)

¹²² Abyzov 1997. Ucelený přehled všech ruskojazyčných novin a časopisů vydávaných mezi lety 1919 a 1940 můžeme najít v příspěvku Jurije Abyzova «20 лет русской печати в независимой Латвии» (Abyzov 1997).

¹²³ Тамtéж.

vyplývá, že pouze část organizací měla význam pro celkový společenský život ruské menšiny.¹²⁴

Práva společenských organizací byla v Lotyšsku upravena *Zákonem o společenstvích, svazech a politických organizacích (Закон об обществах, союзах и политических организациях)*. Všichni občané Lotyšska měli právo se takto sdružovat, pokud jejich činnost nebyla v rozporu se zákony. Po převratu v roce 1934 došlo také k omezení fungování těchto občanských sdružení, která se dostala pod dozor státních orgánů, ale jejich činnost i nadále pokračovala. Zrušeny byly pouze ty organizace, které se věnovaly otevřené politické činnosti. Dozor nad fungováním organizací spadal pod zvláštní ministerstvo a o jejich činnosti se zajímala také politická správa, která si vedla záznamy o všech sdruženích. Všechny akce se konaly za bedlivého dohledu tajných agentů. V roce 1938 byl přijat nový *Zákon o neziskových společnostech a svazech (Закон о бесприбыльных обществах и союзах)*. Na základě tohoto zákona byla mnohá sdružení donucena ke spojení se a některá musela změnit název. Na konci 30. let docházelo trvalému snižování počtu společenských organizací.¹²⁵

Definitivní konec přišel se sovětskou okupací Lotyšska, která znamenala likvidaci všech občanských sdružení bez ohledu na jejich zaměření či vztah k novému režimu. Tradice spolkové činnosti mohla být znovu obnovena o více než padesát let později.¹²⁶

Dále bych chtěla představit některé významné společenské organizace na základě monografie¹²⁷ a přehledové práce¹²⁸ T. Feigmane.

V dubnu 1917 se zformoval *Национально-демократический союз (НДС, Národně-demokratický svaz)*, ale jeho činnost byla od srpna 1917 do června 1919 přerušena v důsledku německé okupace. Z počátku svaz sdružoval výhradně Rusy žijící v Rize, ale od roku 1920 se jeho činnost rozšířila na celé Lotyšsko. Cílem bylo zastupování zájmů ruského obyvatelstva ve státních, společensko-politických i materiálních záležitostech. Pod záštitou této organizace fungovalo několik výborů, např. *Особый комитет по делам русских эмигрантов (Zvláštní výbor pro záležitosti ruských emigrantů)* nebo *Благотворительный Дамский комитет (Dobročinný Dámský výbor)*. Svaz ukončil svou činnost v roce 1924 v souvislosti se

---

¹²⁴ Feigmane 2000, kap. Русские общества и их роль в сохранении национальной самобытности (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt2-1.html>).

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž. V knize *Русские в довоенной Латвии* je ruským spolkům a organizacím věnována druhá část knihy.

¹²⁸ Feigmane 1997.

zákonem, který striktně rozdělil organizace na politické a nepolitické. Na jeho základech vznikly v roce 1924 dvě nové organizace.¹²⁹

První byl *Русский национальный союз в Латвии* (РНС, *Ruský národní svaz v Lotyšsku*), který byl pravicovou politickou organizací. Sdružoval zejména rižskou ruskou inteligenci. Svaz se aktivně zúčastňoval voleb do parlamentu a Rižské městské rady. Činnost svazu byla ukončena po převratu v roce 1934.¹³⁰

Druhou organizací založenou na základech НДС bylo *Русское национальное объединение* (РНО, *Ruské národní sjednocení*). Jeho cílem bylo sjednocení ruské menšiny v zájmu řešení úkolů v těchto oblastech: kulturně-osvětové, právní, dobročinné, náboženské a zdravotnické. V roce 1939 byla organizace přejmenována na *Рижское русское общество* (*Rižská ruská společnost*).¹³¹

V roce 1926 byla založena organizace *Рижское русское просветительное общество* (*Rižská ruská osvětová společnost*), jejíž hlavní činností byl boj s kulturní zaostalostí ruského obyvatelstva. Společnost se podílela na organizaci kulturních akcí, byla hlavním iniciátorem každoročních *Дней русской культуры* (*Dni ruské kultury*). Významná byla také podpora vzdělávání – pořádání přednášek významných osobností, večerní kurzy, výuka postižených dětí.¹³²

Pěvecký spolek *Баян* (v překladu název znamená akordeon) byl založen už v roce 1863 a jeho činnost byla znovu obnovena v roce 1929. Sbor a orchestr se zúčastňoval významných kulturních akcí (např. setkání ruských sborů).¹³³

Русский клуб (*Ruský klub*) byl založen v roce 1863 jako apolitický spolek, jehož cílem bylo sdružování obyvatel Rigy se zájmem o ruskou kulturu. Při klubu fungovala významná ruská knihovna.¹³⁴

Русский сокол (*Ruský sokol*) byl založen v Daugavpilsu v roce 1928 na principech harmonického rozvíjení těla i ducha, které zformulovali M. Tyrš a J. Fügner. V následujících letech byly založeny další spolky v Rize, Liepāji, Rēzekne a Jelgavě. Sokol organizoval nejen tělovýchovnou činnost a závody, ale pořádal také různé vzdělávací kurzy a kulturní akce. V rámci organizace fungovala *Канцеларь práce* (*Бюро труда*), která pomáhala

---

¹²⁹ Feigmane 2000, кар. Общества с политическими и объединительными целями (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt2-2.html>).

¹³⁰ Тамтэж.

¹³¹ Тамтэж.

¹³² Feigmane 2000, кар. Русские культурно-просветительные общества (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt2-3.html>).

¹³³ Тамтэж.

¹³⁴ Тамтэж.

nezaměstnaným členům. Důležitá byla také práce s ruskou mládeží, která vinou emigrace ztrácela národní povědomí.¹³⁵

3.2.2 Vzdělávání

Pro rozvoj vzdělávání menšin v meziválečném Lotyšsku byly zásadní dva zákony z 8. prosince 1919 *О просветительных учреждениях Латвии* (O vzdělávacích institucích Lotyšska) a *Об организации школ меньшинств в Латвии* (O struktuře škol menšin v Lotyšsku).¹³⁶ Tyto zákony „zaručily finanční podporu školám národnostních menšin ze strany státu i orgánů místní správy a nasměrovaly vzdělávací aktivity v Lotyšsku ke kulturně-národnostní autonomii. [...] Z evropských zemí poskytovalo ze státního rozpočtu finanční podporu pro vzdělávání národnostních menšin v jejich rodných jazycích pouze Lotyšsko a Estonsko.“¹³⁷ Ministerstvo osvěty vytvořilo Úřad pro školy národnostních menšin, v jehož kompetenci byl dohled nad těmito školami.¹³⁸

Umírněná národnostní politika byla pro Lotyšsko charakteristická až do začátku 30. let 20. století. Ke změně došlo v prosinci 1931 za vlády Margērese Skujeniekse. Nacionalisticky vyhraněná školská politika ministra školství Atise Kēniņše se setkala s vlnou nevole umírněných lotyšských stran a přispěla k pádu vlády v roce 1933.¹³⁹

Po nastolení Ulmanisova autoritářského režimu byl už 12. června 1934 přijat nový zákon *О народном образовании* (O národním vzdělávání), který ukončil autonomní systém vzdělávání národnostních menšin v Lotyšsku.¹⁴⁰ V rámci Školského úřadu (*Школьный департамент*), byla zrušena oddělení menšin a nahrazena funkcemi referentů, jejichž pravomoci byly značně omezeny. Tento nový zákon také řešil situaci ve smíšených manželstvích. Pokud byl jeden z rodičů příslušníkem lotyšského národa, děti musely povinně navštěvovat lotyšskou školu.¹⁴¹

---

¹³⁵ Feigmane 2000, kap. Сокольские общества (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt2-9.html>).

¹³⁶ Feigmane 2000, kap. Правовые аспекты положения русской школы в Латвии (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt3-2.html>).

¹³⁷ Daudze 2010, str. 9.

¹³⁸ Dribins 1996, str. 10.

¹³⁹ Švec 1996, s. 179.

¹⁴⁰ Feigmane 1993.

¹⁴¹ Tamtéž.

Ruské školy se v nezávislém Lotyšsku ocitly v naprosto nové etapě rozvoje, když se staly školami jedné z národnostních menšin. Dalším novým aspektem byla jejich existence za hranicemi Ruska.¹⁴²

Zajímavou stránkou vzdělávání v ruských školách byla skutečnost, že zejména na začátku 20. let navštěvovaly tyto školy i děti jiných národností žijících v Lotyšsku. Důvodem bylo, že v důsledku rusifikace, která se výrazně projevila právě v předválečném školství, byla pro mnohé lotyšské, německé a další děti jednodušší a přirozenější výuka v ruském jazyce. Ještě častější byl tento jev ve smíšených rodinách.¹⁴³

Díky autonomnímu systému vzdělávání menšin se ve 20. letech 92 % ruských dětí vzdělávalo v ruských základních školách. V důsledku změn systému vzdělávání tento počet klesl na 60 % v roce 1935. S možností získat vzdělání v mateřském jazyce souvisel problém neznalosti lotyšského jazyka v rámci ruské menšiny. Pouze okolo 15 % Rusů dokázalo mluvit a psát v lotyštině, která pro Rusy vůbec nebyla atraktivním jazykem.¹⁴⁴

V meziválečném období také došlo k výraznému zlepšení úrovně gramotnosti v rámci ruské menšiny. Ale i tak byli Rusové a Bělorusové národy s nejnižší gramotností v Lotyšsku. Nejsložitější situace byla stále v Latgalsku, kde bylo obyvatelstvo velmi chudé a žilo v odlehlých oblastech. Důvodem byla také historicky daná velmi slabá rozvinutost systému škol.¹⁴⁵

---

¹⁴² Feigmane 2000, kap. Правовые аспекты положения русской школы в Латвии (Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/feigmane-chapt3-2.html>).

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Volkov 1999.

¹⁴⁵ Feigmane 1993.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se pokusila nahlédnout do složitého vývoje formování nejvýznamnější a nejpočetnější národnostní menšiny v Lotyšsku – ruské menšiny. Šlo o dlouhý proces, jehož následky jsou pro Lotyšsko zásadní dodnes. Počátky ruského osídlení Pobaltí můžeme najít hluboko v minulosti, ale zásadní kořeny se nacházejí ve 2. polovině 17. století a souvisí zejména se starověrci. Právě přívrženci starověrectví se stali díky svému důrazu na tradice důležitou součástí ruské komunity. Dalším důležitým pramenem budoucí menšiny byli pravoslavní rolníci, kteří utíkali zejména do Latgalska za lepším životem.

Během 19. století došlo k procesům, které pomohly zformovat moderní ruskou menšinu. Obzvláště důležitý byl vývoj v rámci pobaltských gubernií. Díky systému, odlišnému od ostatních ruských gubernií, se stalo právě toto prostředí ideálním pro rozvoj společenského a kulturního života ruské menšiny. Tento rozkvět se započal v polovině 19. století v souvislosti s reformami Alexandra II. a bývá označován jako národní probuzení Rusů. Toto označení dobře vystihuje podstatu výše zmíněného procesu. Postavení ruského obyvatelstva žijícího v pobaltských guberniích bylo složité, a ačkoliv byli Rusové dominantním národem impéria, v Pobaltí výsadní postavení patřilo baltským Němcům. Vládnoucí německá vrstva se snažila udržet si co nejdéle privilegované postavení, a proto některé oblasti života v Pobaltí nebyly po dlouhou dobu přístupné ani Lotyšům, ani Rusům (šlo např. o uzavřenost obchodu pomocí německých gild). V průběhu 19. století ale Němci začali svá privilegia postupně ztrácet a tento vývoj vyvrcholil na konci století rusifikací Pobaltí.

Centrem rozvoje ruské společnosti se stala Riga s početnou ruskou komunitou, kterou tvořili pravoslavní Rusové i starověrci. Právě starověrci se stali důležitým činitelem následujícího vývoje. Díky ekonomickému rozvoji Pobaltí po zrušení nevolnictví se starověrecké komunity začaly zapojovat do ekonomiky a tím získávat finanční prostředky. Tento kapitál pak komunity investovaly do dalšího rozvoje společenství (začaly zakládat např. nemocnice či soukromé školy). V 60. letech začaly vznikat spolky a organizace, které sdružovaly ruské obyvatelstvo. Tato spolková činnost byla velice důležitá pro rozvoj ruské kultury a vzdělanosti, ale také vedla k aktivizaci ruské komunity. Vývoj 2. poloviny 19. století připravil podmínky pro velký kulturní rozkvět předválečného období.

Významným problémem, který brzdil vývoj ruské společnosti v 19. století, byl také velmi pomalý rozvoj ruskojazyčného školství. I když byla první ruská škola v Rize založena

už na konci 18. století, zůstala na dlouhou dobu jedinou v Livonsku a její význam postupně upadal. To vedlo ke germanizaci bohatších ruských rodin v Rize, jež přebíraly německou kulturu, tradice a své děti posílaly do prestižnějších německých škol. V souvislosti s ruským národním uvědoměním začaly být také zakládány ruské školy, ale jejich rozvoj byl i nadále problematický. Silným impulzem se stal až nástup rusifikační politiky státu v Pobaltí. Jedním z důsledků této politiky byla také rusifikace celého vzdělávacího systému. Ruština se během několika let stala jediným povoleným vyučovacím jazykem na všech úrovních a typech škol. Rusifikace byla zmírněna až po roce 1905.

Naprosto odlišná situace byla v Latgalsku, které bylo součástí Vitebské gubernie. V 19. století se carským úřadům podařilo cílenými pobídkami zvýšit počet ruského obyvatelstva v této oblasti. K tradiční komunitě starověrců a pravoslavných Rusů, kteří do Latgalska utíkali před carskou mocí, se připojila početná část Rusů, která přišla převážně ze sousedních ruských gubernií. Místní ruská komunita žila převážně na venkově a byla velice chudá. To byly faktory, které značnou měrou vedly k zaostalosti Latgalska v kontextu celého Lotyšska. Obzvláště u ruské starověrecké komunity v Latgalsku byla velkým problémem vysoká negramotnost. Tento problém do značné míry přetrvával i v meziválečném Lotyšsku.

Události první světové války umožnily vznik mnoha nových států, mezi nimi i těch pobaltských. Lotyšská národní rada vyhlásila 18. listopadu 1918 nezávislou Lotyšskou republiku. Lotyšsko vzniklo jako mnohonárodnostní stát, národnostní menšiny tvořily celou čtvrtinu obyvatelstva. Mladá Lotyšská republika se ve své politice rozhodla jít cestou velice vstřícného přístupu k národnostním menšinám, jimž zákony garantovaly značná práva. Menšiny měly zákonem zaručenou kulturní autonomii a důležitou oblastí bylo také vzdělávání. Zákony z roku 1919 zaručovaly autonomní strukturu škol národnostních menšin a systém vzdělávání v národních jazycích byl dokonce finančně podporován státem.

V meziválečném období navázala ruská menšina na předválečný rozvoj svého společenského života. Centrem aktivit ruské komunity se opět stala zejména Riga. Ruská společnost se rozšířila o ruskou emigraci.

V Lotyšsku působili mnozí ruští umělci ze všech oborů. V Rize od roku 1921 znovu fungovalo ruské divadlo, které tak navázalo na svou předválečnou činnost. Také došlo ke značnému rozvoji ruskojazyčného tisku. Ve 20. a 30. letech vycházelo ohromné množství ruských novin a časopisů. Nejvýznamnější byl deník *Сегодня*, který si získal popularitu nejen

mezi ruskými čtenáři, ale oblíbený byl i u ostatních národů Lotyšska. Tento deník byl založen v roce 1919 a jeho činnost ukončila až sovětská okupace v roce 1940.

Důležitým aspektem života Rusů bylo sdružování se v nejrůznějších organizacích. Zákon upravoval právo lotyšských občanů sdružovat se v rámci společností. Jediným omezením bylo, že činnost nesměla být v rozporu s lotyšskými zákony. Největší rozkvět zažívaly společenské organizace do roku 1934, kdy byla jejich činnost omezena, a kdy se také dostaly pod dozor státních úřadů. V meziválečném období existovalo velké množství sdružení, která byla různého zaměření. Nejvíce se spolky věnovaly kulturně-osvětové činnosti, tedy podpoře kultury a vzdělávání ruské menšiny. Pouze část společností měla zásadní vliv na dění v ruské komunitě.

Již výše jsem se zmínila o výjimečnosti podpory systému vzdělávání menšin v Lotyšsku. Ve 20. letech se v ruských školách učilo 92 % ruských dětí. Tento počet klesl v roce 1935 po zrušení autonomie vzdělávacího systému na 60 %. Široká autonomie školství menšin měla ale za následek i velice nízkou znalost lotyšského jazyka v rámci ruské menšiny. Lotyština byla pro Rusy neatraktivní a mluvit a psát v lotyštině umělo jen asi 15 % Rusů.

Období nezávislosti Lotyšska znamenalo rozkvět nejen pro Lotyše, ale i pro všechny národnostní menšiny. V průběhu celých 20. let se naplno rozvíjely všechny aspekty života ruské komunity. Už na počátku 30. let se ale začaly objevovat pokusy o omezení některých výhod menšin. Po převratu v roce 1934 došlo ke zrušení autonomie vzdělávacího systému a zejména v případech smíšených manželství začal být prosazován lotyšský prvek. Nastolení autoritářského režimu mělo značný dopad na společenské organizace menšin. Politicky zaměřené společnosti byly zakázány. Ostatní se „pouze“ dostaly pod dohled státních úřadů i bezpečnostních složek. Období rozkvětu kultur národnostních menšin bylo utlumeno.

Naprostý konec veškerých svobodných aktivit ale nastal až po začátku sovětské okupace Lotyšska. Úřady zakázaly činnost veškerých občanských sdružení, byla ukončena činnost novin a časopisů. Nastoupil proces sovětizace Lotyšska. Těžký konec samostatného státu měl fatální následky nejen pro Lotyše. Oběťmi sovětských perzekucí se stali i mnozí představitelé veřejného života a inteligence z řad ruské menšiny. Právě pro tuto část Rusů byl charakteristický nesouhlas s nastolením sovětského režimu. Druhá část ruského obyvatelstva prošla během krátké doby vystřízlivěním z klamného pohledu na Stalinovu diktaturu. Je však nutné zdůraznit, že nemalá část Rusů žijících v Lotyšsku se i aktivně podílela na upevňování sovětské moci.

Začátek sovětské okupace je důležitým mezníkem pro současný postoj Lotyšska k ruské menšině. Lotyšsko po obnovení nezávislosti právně navázalo na meziválečnou Lotyšskou republiku. Z tohoto postoje vyplývá i současná problematika občanství.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

MONOGRAFIE

- **Dribins 1996** – ДРИБИНС, Лео (ред.). *Национальные и этнические группы в Латвии*. Рига: Министерство юстиции Латвийской Республики, 1996.
- **Feigmane 2000** – ФЕЙГМАНЕ, Татьяна. *Русские в довоенной Латвии*. Рига: Балтийский русский институт, 2000. Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russians-in-the-first-latvian-republic/>
- **Nykl 2013** – Starověrectví. NYKL, Hanuš. *Náboženství v ruské kultuře*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013, s. 181-218.
- **Švankmajer 2004** – ŠVANKMAJER, Milan, Václav VEBER, Zdeněk SLÁDEK a Vladislav MOULIS. *Dějiny Ruska*. 4. rozšíř. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
- **Švec 1996** – ŠVEC, Luboš, Vladimír MACURA a Pavel ŠTOLL. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- **Zavarina 1986** – ЗАВАРИНА, Антонина. *Русское население восточной Латвии во второй половине XIX – начале XX века*. Рига: Зинатне, 1986. Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/rnvl/>

ČLÁNKY A PŘÍSPĚVKY

- **Abyzov 1997** – АБЫЗОВ, Юрий. 20 лет русской печати в независимой Латвии. In: *Русские в Латвии: История и современность. Выпуск 2*. Рига: ВЕДИ, 1997, s. 3-33. Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/rus-in-latvia-edition2/abizov-rus-latvii-2.html>
- **Daudze 2010** – DAUDZE, Argita. Některé aspekty politiky sociální integrace v Lotyšsku. In: NOSKOVÁ, Helena a Petr BEDNAŘÍK (eds.). *Národnostní menšiny, multikulturalita, vzdělávání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010, str. 9-16.

- **Feigmane 1993** – ФЕЙГМАНЕ, Татьяна. Русская школа в Латвии: 1919–1940 гг. *Даугава*. 1993, č. 3. Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/t-feigmane-rus-school/>
- **Feigmane 1997** – ФЕЙГМАНЕ, Татьяна. Русские общества в Латвии (1920–1940 гг.). In: *Русские в Латвии: История и современность. Выпуск 2*. Рига: ВЕДИ, 1997, s. 34-48. Dostupné z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/rus-in-latvia-edition2/feigmane-societies-rus-latvii-2.html>
- **Gurin 2010** – ГУРИН, Александр. Первые русские школы. In: *Русские Латвии* [online]. © 2010 [cit. 2013-11-02]. Dostupné z: <http://www.russkije.lv/ru/journalism/read/pervye-russkie-shkoly/>
- **Pommer 1992** – ПОММЕР, А. А. Русские в Латвии: Исторический очерк. In: *Русские в Латвии.: История и современность. Выпуск 1*. Рига: ЛАД, 1992. Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russkie-v-latvii-sbornik/rus-v-latvii-1-a-pommer.html>
- **Volkov 1999** – VOLKOV, Vladislavs. The Russians. In: MEŽS, Ilmārs. *Ethnic Minorities in Latvia*. *Latvia.eu* [online]. The Latvian Institute, 1999, 2010 [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <http://www.latvia.lv/library/ethnic-minorities-latvia>
- **Volkov 2006** – ВОЛКОВ, Владислав. Русские в Риге. *Журнал "Даугава"*. 2006, č. 1. Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/v-volkov-russians-in-riga/>
- **Zavarina 2003** – ЗАВАРИНА, Антонина. Русское население Латвии (К истории поселения). In: *Русские в Латвии: Из истории и культуры староверия. Выпуск 3*. Рига: ВЕДИ, 2003. Dostupné také z: http://www.russkije.lv/ru/journalism/read/russkie_v_latvii_3/04_rvl_russkoe_naselenie_latvii.html

SBORNÍKY

- *Русские в Латвии: История и современность. Выпуск 1.* Рига: ЛАД, 1992. Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/russkie-v-latvii-sbornik/russkie-v-latvii-1.html>
- *Русские в Латвии: История и современность. Выпуск 2.* Рига: ВЕДИ, 1997. Dostupné také z: <http://www.russkije.lv/ru/pub/read/rus-in-latvia-edition2/>
- *Русские в Латвии: Из истории и культуры староверия. Выпуск 3.* Рига: ВЕДИ, 2003. Dostupné také z: http://www.russkije.lv/ru/journalism/read/russkie_v_latvii_3/

INTERNETOVÉ STRÁNKY

- ИНСТИТУТ РУССКОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ЛАТВИИ. *Русские Латвии* [online]. © 2010. Dostupné z: <http://www.russkije.lv/>
- LATVIAN INSTITUTE. *Latvia.eu* [online]. © 2014. Dostupné z: <http://www.latvia.lv/>